

**Izglītības un zinātnes ministrijai
Saeimas Izglītības, kultūras un zinātnes komisijai
Latvijas Izglītības un zinātnes darbinieku arodbiedrībai
Valsts prezidenta Valsts valodas komisijai
Valsts valodas centram**

**Atklātā vēstule par
prasībām akadēmiskā personāla valodu zināšanām**

Plānoto Augstskolu likuma [1] grozījumu dēļ, aktualizējies jautājums par valodas zināšanu prasībām augstskolu akadēmiskajam personālam. Diemžēl Saeima un tās Izglītības, kultūras un zinātnes komisija otrajā lasījumā neatbalstīja priekšlikumu “Akadēmiskajos amatos ievēlētajam personālam pirmajos divos gados pēc ievēlēšanas nav piemērojama prasība zināt valsts valodu augstākajā līmenī”. Latvijas Jauno zinātnieku apvienība (LJZA) uzskata, ka Latvijas augstskolām ir jābūt aktīvai daļai no pasaules augstākās izglītības telpas un komisija ir rīkojusies neapdomīgi [2]. Šajā vēstulē mēs skaidrosim, kāpēc šāda nostāja kaitēs Latvijas iedzīvotājiem un latviešu valodai.

Augstskolu likums definē prasības akadēmiskajam personālam un tā galvenos uzdevumus: pasniegšanu, pētniecību un šo procesu vadīšanu, kā arī nosaka, ka ievēlēšana notiek atklāta konkursa formā. Prakse rāda, ka Latvijā konkurss pārsvarā izpaliek, jo uz katru vakanci reti kad ir vairāk par vienu kandidātu. Viens konkurenci bremsējošs faktors ir zems un neskaidrais finansējums, bet otrs ir ierobežotais potenciālo kandidātu loks valodas zināšanu dēļ. Bez konkurences nav arī kvalitātes, kura šobrīd ir atkarīga tikai no kandidāta personīgās motivācijas. Latvijas Augstākās izglītības (AI) sistēma ir maza, vietējo kandidātu skaits nekad nebūs liels, un vienīgais ceļš konkurences paaugstināšanai ir konkursa atvēršana ārvalstu kandidātiem. No tā sagaidāmi acīmredzami ieguvumi: konkurences pieaugums motivēs vietējos kandidātus pilnveidoties un, pieaugot izglītības kvalitātei, arī Latvijas iedzīvotāji vairāk izvēlēties studēt tepat, nevis dažādās ārvalstu augstskolās.

Atļaujot ārvalstu kandidātiem sacensties par akadēmiskajām pozīcijām, mēs virzāties uz AI internacionalizāciju. Diemžēl daļa sabiedrības internacionalizāciju uztver kā draudus latviešu valodai. Tomēr vērts apzināties, ka internacionalizāciju netiešā veidā jau ilgstoši atbalstām. Kā? Mēs par sasniegumiem uzskatām Latvijas iedzīvotāju ārzemēs iegūtu izglītību un pieredzi. Mēs priecājamies par Kembridžā, Oksfordā vai Masačūsetsas Tehnoloģiju institūtā studējošiem talantīgiem Latvijas jauniešiem. Par pasniedzējiem mēs bieži vēlam cilvēkus, kas ilgstoši stažējušies vai pat studējuši ārvalstu augstskolās vai pētniecības institūcijās. Piemēram, Latvijas Universitātes rektors kopumā vairāk kā 2 gadus ir stažējies Vācijā, Rīgas Tehniskās universitātes (RTU) rektors 10 mēnešus ir stažējies Ungārijā, RTU zinātņu prorektors ir ieguvis doktora grādu Zviedrijā, Latvijas Zinātnes padomes priekšsēdētājs - Nīderlandē, utt. Bet studijas un stažēšanās tur taču nenotiek latviešu valodā. Visus iedzīvotājus sūtīt studēt un stažēties ārvalstīs mēs nevaram atļauties, bet ļaut ārvalstu pasniedzējiem strādāt Latvijā, pozitīvi iespaidojot daudz lielāku skaitu Latvijas iedzīvotāju mēs baidāmies, jo tas nenotiks latviešu valodā. Prof. Mārcis Auziņš intervijā[3] saka, “...ir naivi domāt, ka, uzbūvējot ap sevi sētu, nelaižot nevienu citu valodu iekšā, mēs to [latviešu valodu] labāk pasargāsim”. Ne jau valoda, kurā studē vai stažējas noteiks latviešu valodas

attīstību, bet gan latviešu valodā runājošo zināšanas un spēja sarunāties par attiecīgo tematu. Ne velti katrs jauns pētniecības virziens Latvijā attīsta latviešu valodu, radot jaunus terminus.

Populārs arguments, lai liegtu ārvalstniekiem kandidēt uz akadēmiskā personāla vietām, ir iespēja viņus piesaistīt kā viespaspiedzējus. Jā, viespaspiedzēji var docēt daļu kursu un tā pozitīvi ietekmēt studējošo zināšanas. Diemžēl viņi savās darbībās ir ierobežoti laikā un ietekmē uz vidi, jo viespaspiedzējus var pieņemt darbā uz laiku līdz 2 gadiem. Akadēmiskā profesija sevī ietver ne tikai studiju darbu, bet arī pētniecisko, organizatorisko un profesionālo dimensiju, kā to šobrīd akcentē Izglītības un zinātnes ministrija (IZM) [4]. Viespaspiedzēja statusā ir niecīgas iespējas attīstīt pētniecību, veikt jauno speciālistu sagatavošanu, iesaistīties organizatoriskajos vai profesionālos jautājumos, kā arī rosināt dažādas izmaiņas. Bet izmaiņas un izaugsme šobrīd ir ļoti nepieciešamas, kā to precīzi parāda tikko veiktais Pasaules Bankas (PB) ekspertu pētījums [5] par dažādām AI sadaļām.

Izglītības un zinātnes ministrs Saeimas komisijas sēdē [6] piedāvāja prasības par pārejas periodu valsts valodas apgūvē attiecināt tikai uz profesoriem, vēlāk argumentējot, ka zemāka ranga amatiem kandidātus būtu jāspēj sagatavot pašiem [7]. Mēs, jaunie zinātnieki, tam nepiekrītam. Pirmkārt, iedzīvotāju skaits Latvijā šobrīd nevienā līmenī nepieļauj radīt nozīmīgu konkurenci, kas vitāli nepieciešama kvalitātei. Turklāt, daļa no kandidātiem ir Latvijas iedzīvotāji, kuri izglītību ieguvuši citur, tāpēc nesauksim viņus par “pašu sagatavotiem”. Otrkārt, kā norāda nesens pētījums [8], pētniecības kvalitātei, kas ir būtiska akadēmiskā personāla darba daļa, nav saistības ar karjeras posmu, tāpēc jauns zinātniskais pienesums no docenta vai asociētā profesora var būt gan tāds pats, gan nozīmīgāks kā no profesora. Treškārt, daudzās valstīs darbojas akadēmiskās karjeras sistēmas (*Tenure track*), kurās ir milzīgs konkurss uz sākuma pozīcijām, tāpēc jaunākā akadēmiskā personāla vidū ir augstāka konkurence. Nebūsim naivi, domājot, ka tūlī pārvilināsim uz Latviju profesorus no labākajām pasaules augstskolām, bet jaunajiem censoņiem, kas šo augstskolu konkursos palikuši tūlī aiz strīpas, mums būtu ko piedāvāt.

Populārs arguments pret ārvalstu paspiedzēju piesaisti ir naudas trūkums AI. Jā, uz akūtu finanšu trūkumu sistēmā norāda gan AI sistēmas dalībnieki, gan PB eksperti [9]. Taču tas nenozīmē, ka neko nevaram izdarīt bez naudas. Turklāt, ja situācija būtu bezcerīga, tad daudzi esošie profesori taču izvēlētos doties uz šīm labāk apmaksātajām vietām ārvalstīs. Izmantojot Valsts ieņēmumu dienesta informāciju par profesiju atalgojumu [10], varam novērtēt, kāds ir šī brīža atalgojums. Piemēram, asociētajiem profesoriem un profesoriem 2018. gada februārī vidējās stundu tarifa likmes bija 13.6 EUR/h un 17.6 EUR/h, strādājot aptuveni 100 stundas mēnesī. Bieži paspiedzēji veic pētniecisko darbu projektos kā vadošie pētnieki (vidējā stundas tarifa likme 11.5 EUR/h), aizpildot atlikušās ~60 stundas līdz pilnai slodzei. Kopā iegūstam ~2050 EUR/mēnesī asociētajam profesoram un ~2450 EUR/mēnesī profesoram, pirms nodokļu nomaksas. Salīdzinot ar Rietumriepas valstu paspiedzēju algām, tā ir 2 vai 3 reizes zemāka, tomēr, attiecībā pret vidējo algu līmeni un sadzīves izmaksām Latvijā, tā ir konkurētspējīga. Par laimi, atalgojums nav vienīgā motivācija. Latvijai ir ko piedāvāt gan vides un kultūras, gan zinātnes jomā. Eiropas Savienības struktūrfondi ir ļāvuši ievērojami modernizēt augstskolas un pētnieciskās institūcijas, nodrošinot pieeju modernam aprīkojumam, kā arī ar stipendijām un atalgojumu raisīt jaunās paaudzes ieinteresētību un darbību zinātnē.

Protams, ir pietiekoši daudz izaicinājumu. Daudzi no tiem aprakstīti PB ziņojumos [5]. Uz daļu norāda sociālie partneri - Latvijas Studentu apvienība [11], Ārvalstu investoru padome [12], u.c. PB ekspertu komandas vadītāja Nina Arnholda uz jautājumu kāpēc nepieciešama ārvalstu paspiedzēju iesaiste atbildēja šādi (tulkots): “Tas patiešām ir atkarīgs no tā, ko Jūs vēlaties. Ja Jūs jūtaties kā valsts, kas var iegūt, piesaistot izcilus zinātniekus, kuriem latviešu valoda nav dzimtā valoda, tad Jums nepieciešams veikt attiecīgās izmaiņas. Ja

Jūs jūtaties kā valsts, kura var atļauties šīs iespējas neizmantot, tad, protams, nekas nav jādara. Es nāku no valsts, kurā bija laiks, kad mēs ticējām, ka varam izplatīt savu valodu pasaulē daudz plašāk, bet tam nebija īpašas atsauces. Ne visi vēlas mācīties vācu valodu. Tas ir tik dīvaini, bet joprojām - realitāte. Bet mēs joprojām vēlamies šos citus cilvēkus. Mēs vēlamies, lai viņi nāk uz mūsu universitātēm. Mūsaprāt, tas ir izšķiroši. Mums jāveic pasākumi, lai šos cilvēkus piesaistītu. Manuprāt, tas ir tik vienkārši.”

Lai palīdzētu Latvijai cīnīties ar šādiem izaicinājumiem, lai ļautu Latvijas iedzīvotājiem iegūt augstas kvalitātes izglītību un nodrošinātu izcilību pētniecībā, nepieciešams augsti kvalificēts, prasmīgs un motivēts akadēmiskais personāls. Šādi cilvēki ir pieejami gan Latvijā, gan ārvalstīs.

Tāpēc aicinām IZM un komisijas deputātus precizētajā priekšlikumā par akadēmiskā personāla valodu zināšanām ietvert pārejas periodu visa ranga pasniedzējiem. Tas būs mazs, tomēr būtisks solis konkurences vairošanā, kas attīstīs gan Latvijas augstāko izglītību, gan iedzīvotāju zināšanas un valsts valodu.

Latvijas Jauno zinātnieku apvienība,
Rīgā, 2018. gada 17. maijā.

Avoti:

- [1] Grozījumi Augstskolu likumā - <http://titania.saeima.lv/LIVS12/saeimalivs12.nsf/webSasaiste?OpenView&restricttocategory=923/Lp12>
- [2] Ieva Siliņa: Latvija: incestuālo augstskolu zeme - <https://irir.lv/2018/05/15/latvija-incestualo-augstskolu-zeme>
- [3] Mārcis Auziņš: Unikālas idejas nereti dzimst ārpus epicentra - <https://lvportals.lv/viedokli/295342-marcis-auzins-unikalas-idejas-nereti-dzimst-arpus-epicentra-2018>
- [4] IZM Infografika: Akadēmiskās profesijas restarts - http://www.izm.gov.lv/images/izglitiba_augst/Pasaules_Banka/INFOGR_AKAD_PROFESIJA.pdf
- [5] PB ekspertu pētījums par Augstāko Izglītību Latvijā (2016-2018) - <http://izm.gov.lv/lv/izglitiba/augstaka-izglitiba/augstakas-izglitibas-finansesanas-modelis/pasaules-bankas-petijums-par-augstakas-izglitibas-parvaldibu>
- [6] Saeimas Izglītības, kultūras un zinātnes komisijas sēdes (17.04.2018) protokols, 61. priekšlikums - [https://titania.saeima.lv/LIVS/SaeimasNotikumi.nsf/0/8ac67fc1a770ba34c225826c00329f4d/\\$FILE/PR_2018_04_17_10_00_IKZK%20.docx](https://titania.saeima.lv/LIVS/SaeimasNotikumi.nsf/0/8ac67fc1a770ba34c225826c00329f4d/$FILE/PR_2018_04_17_10_00_IKZK%20.docx)
- [7] Intervija ar Izglītības un zinātnes ministru LTV1 Rīta panorāmā (20.04.2018) - <https://youtu.be/MwD2BsWGDs?t=9m43s>
- [8] Nature news: Scientists can publish their best work at any age - <https://www.nature.com/news/scientists-can-publish-their-best-work-at-any-age-1.20926>
- [9] Ninas Arnholdas komentārs PB pētījuma rezultātu paziņošanas seminārā - <http://www.izm.gov.lv/lv/aktualitates/2903-pasaules-banka-latvijas-piemers-var-iedvesmot-citas-eiropas-valstis-istenot-reformas-augstakaja-izglitiba>
- [10] VID: Informācija par darba vietām 2018.gadā - <https://www.vid.gov.lv/lv/informacija-par-darba-vietam-2018gada-atbilstosi-profesiju-klasifikatoram>
- [11] LSA: Augstskolu likuma izmaiņas valodu jautājumā padarītu Latviju konkurētspējīgāku Eiropā un pasaulē - <http://www.lsa.lv/augstskolu-likuma-izmainas-valodu-jautajuma-padaritu-latviju-konkuretspejigaku-eiropa-un-pasaule/>
- [12] Marta Jaksona: Laiks pārmaiņām augstākajā izglītībā - <https://irir.lv/2018/05/16/laiks-parmainam-augstakaja-izglitiba>
- [13] Ninas Arnholdas atbilde uz LJZA jautājumu par ārvalstu pasniedzēju piesaisti - <https://youtu.be/0SGvbLK5Zvk?t=3h34m45s>